
Journal of Religious Culture

Journal für Religionskultur

Ed. by / Hrsg. von Edmund Weber
in Association with / in Zusammenarbeit mit Matthias Benad
Institute for Irenics / Institut für Wissenschaftliche Irenik
Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main

ISSN 1434-5935- © E.Weber – <http://web.uni-frankfurt.de/irenik>

Nr. 47 (2001)

İSLAM TASAVVUFUNDA BİR KADIN OLARAK MERYEM

Hüseyin YAŞAR¹

Hz. Meryem'in İslam tasavvufundaki yerini anlayabilmek için az da olsa tasavvuftan bahsetmemiz gerekecektir:

Yaygın bir anlayışa göre tasavvufun sözlük anlamı yün giymektir. Çünkü yün elbise gösterişsiz bir kıyafet olup, avret yerlerini örtmek için giyilirdi.

Terim anlamı olarak Tasavvuf, kalben temiz olmak, Ashab-ı suffe gibi olmak; devamlı ibadet etmektir. Kötü huyları terketmek, güzel huylar edinmektir. Kimseden incinmemek, kimseyi incitmemek, herkesin yükünü çekmek, kimseye yük olmamaktır. Kâmil yani, olgun insan olmak, Allah ile beraber olmaktır. Kişinin nefesine karşı giriştiği barışı olmayan bir savaştır. Bunlara benzer tasavvufun pek çok tanımı yapılmıştır. Bu tanımları bir cümlede toplamak mümkün değildir. Çünkü tasavvuf bir yaşama biçimidir, Allah'ın sevgisini ve onun hoşnutluğunu kazanma yarıdır. Bunun yolları ve metotları sayılmayacak kadar çoktur.

Müslümanlar Allah'a ulaşma ve O'nun rızasını elde etme amacıyla örnekler aramışlardır. Örnek olarak en başta Hz. Muhammed (a.s.)i almaları tabii karşılanmalıydı. Öyle de olmuştur. Hz. Muhammed (a.s.), ümmeti için her yönüyle örnek olduğu gibi sūfî hayat tarzı için de çok önemli bir örnektir.

Nitekim O şöyle buyurmuştur: "İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmektir, zira sen O'nu görmüyorsan da O seni görüyor." Bu hadisten anlaşılan hedef ibadet esnasında Yaratıcı ile kul arasında tam bir iletişimin kurulması gerektiğidir. Başka bir hadiste yine Peygamber buyurmuştur ki; "Allah Teâla buyuruyor: Bir Allah dostuna düşmanlık edene karşı, ben savaş açarım. Kul bana en çok kendisine farz kıldığım şeyleri yapmakla yaklaşır. Nafile ibadetlerle de bana yaklaşılmaya devam eder. Sonuçta o derece yaklaşır ki, ben onu severim. Ben onu seversem onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benimle işitir, benimle görür, benimle tutar, benimle yürür." İslam'ın genel prensipleri çerçevesinde bu hadisten panteist bir anlayış çıkaramayacağımıza göre bir müslümanın bu hadisten anlayacağı şeyi, çok heyecan verici bir dînî coşkunluk olması gayet doğaldır.

---

¹ DEÜ İlahiyat Fakültesi İZMİR/TÜRKİYE

Müslüman bir mistiğe ufuk ve yön veren hadisler ve sünnet örnekleri sayılmayacak kadar çoktur. Engin bir kültür ve zengin bir yaşam tarzına sahip olan İslam Tasavvufunun mensupları sadece Peygamber ve sahabe örneği ile yetinmemişlerdir. Kur'an-ı Kerimde övülen her insanı arınma modeli olarak kabul etmişlerdir. Çünkü Kur'an bir Müslüman için Allah'ın ezeli ve ebedi olan kelimeler sıfatından süzülüp gelen bir Kelâm-ı Kadîm'dir, yani kutsal bir kitaptır.

ALLAH DOSTU VE ERMİŞ BİR KADIN

Kur'an-ı Kerim rehber olabilecek erkeklerden çokça bahsettiği halde, kadınlardan sadece ismen Meryem'den bahsetmektedir. Hem de onu tam bir tasavvuf modeli olarak sunmaktadır. Meselâ: "İmran'ın hanımı şöyle demişti: Rabbim karnımdakini azatlı bir kul olarak sana adadım. Adağımı kabul et, şüphesiz sen dileğimi işiten ve niyetimi hakkıyla bilensin, onu doğurunca yine şöyle dedi: Rabbim onu kız doğurdum, erkek kız gibi değildir. Halbuki Allah onun ne doğurduğunu biliyordu. Ben onun adını Meryem koydum. Onu ve soyunu kovulmuş şeytanın şerrinden sana sığındırıyorum. Rabbi onu güzel bir şekilde kabul etti. Onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Ve Zekeriya da onun bakımını üstlendi. Zekeriya onun yanına mihraba her girdiğinde bir azık buluyordu: 'Ey Meryem bu sana nereden?' derdi. O da: 'Bu Allah katından.' derdi. 'Zira Allah dilediğine hesapsız rızık verir. Orada Zekeriya Rabbine dua etmişti. 'Rabbim' demişti, bana katından temiz bir nesil ver, Sen duayı işitensin."

Naklini verdiğimiz bu ayetleri dikkatli bir şekilde incelediğimiz zaman Meryem motifiyle insanlığın yarısını oluşturan, analık gibi kutsal bir görevin sahibi olan kadınların Kur'an diliyle önemli görev ve haklara sahip olduklarını söyleyebiliriz. Kur'an, Meryem'i bir ayet, yani bir sembol olarak takdim etmektedir. Bu sembolden, yani bu rehber kadından bir insanın alacağı çok önemli dersler vardır.

GERÇEK BİR ÖZGÜRLÜK SEMBOLÜ

Taberi, naklettiğimiz ayetlerin arka planıyla ilgili olarak şunları anlatmaktadır: "İmran'ın karısı bir gün bir ağaç gölgesinde otururken bir kuşun yavrusunu beslediğini görmüştür. O zamana kadar kendi çocuğu olmadığından bu kuşun yavrularını beslemesinden duygulanmış ve Allah kendisine bir erkek çocuk verirse onu mabede hizmetçi olarak bağışlayacağına söz vermiş; ben onu muhayyer yani hür, özgür olarak mabede adadım demiştir. Ayetin orijinalinde geçen muhayyer kelimesine, sadece ahiret işleriyle uğraşan, dünya ile ilgisi bulunmayan, Allah'a sürekli ibadet eden, Allah'ın evinin hizmetinde olan, anlamları verilmektedir. Mücahid'den gelen bir rivayette ihlaslı bir şekilde ibadet eden, ibadetinde dünya amacı bulunmayan biri, anlamına gelmektedir.

Ünlü mistik Kur'an yorumcusu Kuşeyrî ise bu kelimeyi ilginç bir şekilde yorumlamaktadır. Ona göre muhayyer olan biri, yaratıklardan hiçbir şeyin esiri değildir. Allah onu bütünüyle hür yaratmış, hiçbir şeyin esiri yapmamıştır.

İmran'ın hanımı onu doğurduğunda ise beklediği gibi olmamış, erkek beklerken kız doğurmuştur. Bundan dolayı da mahcup olmuş erkek kız gibi değildir, demiştir. Fakat işte burada Havva'dan beri hep geride kalan kadın nesli artık hak ettiği yere doğru gelmeğe başlamıştır. Çünkü daha önceden hiçbir kadın Meryem gibi mabed hizmetine verilmemişti. Yeni doğan kızın annesi Hanne yine ayette geçtiği gibi erkek doğuramadığı için boynu bükük Allah'a yalvararak, kız doğurduğunu bunu mabede vermek istediğini söylemiş, Allah da onu adak olarak kabul etmiştir. Hem de kabullerin en güzeliyle kabul etmiştir. Yani daha önceleri hep erkek çocukları mabede hizmetçi olarak kabul edilirken, Allah ilk defa erkek yerine bir kız çocuğunu kabul ediyordu. İsrailoğullarının geleneğinde asırlardır süre gelen mabeddeki

erkek egemenliği, ilk defa bu küçük kızcağız tarafından yıkılmıştır. Bu da ilgili ayette ifadesini bulan en güzel bir şekilde kabul olmaktadır.

Bu küçük kızın adı Meryem olmuştur. Meryem'in anlamı âbide yani, Allah'a sürekli ibadet eden demektir. Yine burada diğer önemli bir nokta, ana doğurduğu kızıyla Allah'a yaklaşmayı murat etmektedir. Sürekli öne çıkan erkek kutsallığının yanında kadının da kutsal olabileceği ortaya çıkmaktadır.

Kucakta mabede getirilen bu küçük kızın teyzesinin kocası Zekeriya onu terbiyesine almak istedi. Ancak bu kutsal emanete başkaları da sahip olmak isteyince aralarında kura çektiler Meryem'in bakımı Zekeriya'ya kaldı. Zekeriya bir peygamberdi. Onun terbiyesinde Meryem güzel bir çiçeğin serpilip büyümesi, güzelleşmesi gibi büyüdü, gelişti, olgunlaştı.

Zekeriya onun odasına ne zaman girse yanında mevsimsiz meyveler görüyordu. Ona: "Ey Meryem, bunlar sana nereden geliyor" dediğinde; o: "Allah'tan geliyor. O dilediğine hesapsız rızık verir." demiştir. Kur'an'ın geleneksel yorumcuları Meryem'e gelen bu rızıkları maddi rızık olarak kabul ederken mistik yorumcular maddi rızıktan daha genel ve ruhanî rızıklar olduğunu ve bunların da bizzat Allah katından gelen, marifet, hakikat, ilim ve hikmet gibi yüksek değerler olduğunu söylemişlerdir.

Bu bilgi türlerini tasavvuf anlamlarıyla açıklarsak:

Marifet: İç tecrübe ile ve vasıtasız olarak elde edilen bilgi türüdür.

Hakikat: Gerçek, var olduğu kesin ve açık olarak bilinen bir şeydir. Yahutta Cenab-ı Hakkın mistiklerden insanî sıfatları alarak bunların yerine ilahî sıfatlarını yerleştirmesidir.

İlim: Bilmek anlamına gelse de tasavvufta insanın kendini bilmesi ve kendini tanıması demektir. Buna örnek olarak Türk mistik halk şairlerinin en büyüğü olan Yunus Emre'nin:

"İlim, ilim bilmektir, ilim, kendin bilmektir.

Sen kendini bilmezsen ya nice okumaktır..." beyti ilmi daha iyi açıklamaktır.

Hikmet: Felsefe, uygulama ile birlikte olan bilgi, yaşayarak, düşünerek kazanılan doğru bilgi. Her şeyin en mükemmeli. Olanı olduğu gibi bilmek gibi anlamlara gelmektedir.

Açıkladığımız tüm bu özellikleri Hz. Meryem'de topladığımız zaman daha önceki devirlerde görülmemiş bir kadın örneği ortaya çıkmaktadır. Halbuki bu sayılan özellikler öncelikle erkeklere mahsus iken Meryem gibi bir kadında bunların ortaya çıkması kadın imajının tamamen değiştiğini göstermektedir.

Diğer taraftan İslam Tasavvufunda önemli bir yer işgal eden velilerin keramet sahibi olmalarının Kur'anî dayanağının da Meryem'e yapılan bu özel rızıklandırma olduğu belirtilmektedir. Meryem'in peygamber olmadığını kabul edenler, bunun bir keramet olduğunu söylemişlerdir.

Meryem'i bir peygamber kabul etmesek bile ki, onun peygamber olduğunu söyleyenler de vardır, İslam tasavvufundaki keramet delilleri Hz. Meryem'e dayanmamaktadır.

Zekeriya, Meryem'in manevi derecesini görünce hemen orada Rabbisinden temiz bir çocuk istemiş, Melekler de ona Yahya'yı müjdelemişlerdi. Zekeriya'ya yapılan müjdelemeden anlıyoruz ki, Meryem, manevi derece bakımından öğretmenini bile geçmiş, öğretmeni onu örnek göstererek Rabbine yalvarmış, bu sayede arzusuna kavuşmuştur. Böylece anlıyoruz ki, bir kadın, bir peygamberin duasına aracı olmuş, Allah da bu aracılığı kabul etmiştir.

MERYEM'İN KADINLAR ÜZERİNE ÜSTÜNLÜĞÜ VE PEYGAMBERLİĞİ

Meryem'in seçilmişliğini anlatan ayette: "Melekler demişlerdi: 'Ey Meryem! Gerçekten Allah seni seçti, seni tertemiz yaptı ve seni bütün dünya kadınlarının üstüne çıkardı. Ey Meryem! Rabbine ibadet et, secdeye kapan ve rüku edenlerle beraber rüku et..." buyrulmaktadır.

Bu iki ayette Meryem'in seçilmişliğini iki kez tekrar eden "İstıfa" kelimesi ile anlatılmaktadır.

Sözlükte İstıfa, seçme, üstün kılma anlamına geldiği gibi Kur'an'da da aynı anlamda kullanılmaktadır. Fakat Meryem'in seçilmesi konusunda açıklık yoktur. Bu bakımdan farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Müfessirlerin görüşlerine göre ayetteki ıstıfa kelimesi farklı anlamlara gelmektedir. Birincisi, Allah daha önceleri hiçbir kadına mabette hizmet görevi vermemişken Meryem'e bunu vermiştir. Ayrıca onu güzel bir şekilde beslemiş, büyütmüş ve ona meleklerinin sözünü duyurmuştur.

İkinci ise, hiçbir kadına nasip olmayan babasız çocuk doğurma görevini ona vermiş, İsa'ya verdiği mucizelerle Meryem'i de insanların kötü zannından kurtarmıştır.

İlgili ayette geçen Meryem'in önemli bir özelliği de onun temizlenmiş olmasıdır. Temizlikle neyin kastedildiği hakkında da yine bir açıklık bulunmamaktadır. Râzî'nin konu ile ilgili görüşü ise inanç ve ahlaki temizliğin yanında biyolojik temizlik, yani Meryem'in kadınların özel hallerinden uzak olmasıdır.

Mistik yorumcular Meryem'in temizlenmesi konusunda biraz daha farklı düşüncelere gitmişlerdir: Kuşeyri, "Allah, Meryem'i kötülüklerden, günahlardan ve cinsel temastan korumuştur" derken, Kaşanî ise "Allah onu ahlak düşüklüğünden, kötü sıfatlardan korumuştur." demektedir.

Kuşeyrî'nin ıstıfa anlayışı ise "Allah, Meryem'i ona keramet ve yüce bir makam vererek seçmiştir. Bu birinci seçmedir. Daha sonra da ona babasız olarak İsa'yı vermekle hiçbir kadına vermediği bir dereceye onu yükseltmiştir."

Kaşanî'nin anlayışı ise "Allah, Meryem'i şehvi isteklerden uzaklaştırarak ilk "ıstıfa"yı yaptıktan sonra; kötü işlerle renklendirilen nefsin arzularından onu uzlaştırmış, böylece da ikinci seçimi yapmıştır." demektedir.

Ayetteki seçimin ve temizlemenin kapalı olmasından dolayı bazı yorumcular Meryem'i ermiş ve temizlenmiş bir kadın olarak yorumlarken bazıları da onu peygamber olarak kabul etmişlerdir.

Meryem'in peygamberliği konusunda en ısrarlı müfessir Kurtubîdir. O, Müslim'in Ebu Musa el-Eşarî'den tahriç ettiği bir hadisi bu konuda delil getirmektedir:

— Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdu:

— "Erkeklerden olgunluğa ulaşanlar pek çoktur. Fakat kadınlardan ise İmran'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye'den başka yoktur. Hz. Aişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü de tiritin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."

Kurtubi bu hadisi açıklarken şöyle demektedir: "Bilginlerimiz dediler ki: Kemal kendine göre bir bütünlükle tamamlanır. Eksiksiz kemal Allah'a mahsustur. Şüphe yok ki, insan nevinin en mükemmelleri de peygamberler, sonra veliler, sıddıklar, şehidler ve salihlerdir. Hadiste geçen kemal ile Hz. Peygamberin kastettiği şey, peygamberliktir. O taktirde Meryem ve Asiye'nin de peygamber olmaları gerekir. Bu konuda her ne kadar başka sözler söylenmişse de, doğru olanın Meryem'in peygamber olduğudur. Çünkü Allah'u teâla diğer peygamberlere vahyettiği gibi ona da melek vasıtasıyla vahyetmiştir.

Kur'an ve hadislerin açık lafızları Meryem'in, ilk kadın Havva'dan, en son gelecek kadına kadar tüm kadınların en faziletlisi olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca melekler Meryem'e hem vahiy, hem teklif ve haber hem de beşaret getirmişlerdir. Melekler diğer peygamberlere de bunları getirmişlerdir. O takdirde Meryem bir peygamberdir. Peygamber ise velilerden daha üstündür. Bundan dolayı Meryem de derece itibariyle gelmiş geçmiş ve gelecek tüm kadınlardan üstündür.

Müfessir Alusî, "Meryem'den başka Havva, Firavun'un karısı Asiye, Musa'nın anası, Hz. İbrahim'in hanımları Sare ve Hacer'in de kadın peygamberler arasında adı geçtiğini söyledikten sonra Meryem'in peygamberliğinin meşhur olduğunu söylemektedir."

Günümüz Kur'an yorumcularından Süleyman Ateş ise "kadınlarında Allah'ın kulu olarak erkeklerle beraber vahiy aldıkları ayetlerden anlaşılmaktadır. Ancak irşad ve din kurma görevi erkeklere verilmiştir, diyerek kadınların peygamber olmasına karşı çıkmaktadır.

KADININ SOSYALLEŞMESİNİN İLK ÖRNEĞİ

Kur'an-ı Kerim açısından Meryem'de gördüğümüz diğer önemli bir nokta da kadınların onunla toplumsallaşma sürecine girmeleridir. Al-i İmran Suresinin naklettiğimiz ayetinde "... rüku edenlerle beraber sen de rüku et." emrinden çıkarılan sonuç H. Meryem'in mabede gidip erkeklerle beraber namaz kılmasıdır.

Meryem mabede bağışlanan ilk kadın olmanın yanında, topluca yapılan ibadetlere, yani cemaate katılması istenen ilk kadın olma özelliğini de taşımaktadır. H. Meryem'in Müslümanlar içerisinde önemli bir örnek olduğu halde Müslüman kadınların cemaatten ve camiden uzak tutulmaları; geleneksel erkek yorumundan ve erkek bakışından başka bir anlayış olmadığını söylemek mümkündür.

İSLAM TASAVVUFUNUN ÇİLELİ KADINI MERYEM

Meryem Ruh'un kendisine görünmesinden sonra hamile kaldı. "Doğum sancısı onu bir hurma ağacına dayanmaya sevketti. Dedi ki: Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim. Aşağısından biri ona şöyle seslendi: Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir. Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze olgun hurma dökülsün. Ye, iç, gözün aydın olsun' Eğer insanların birini görürsen de ki: Ben çok merhametli olan Allah'a oruç adadım, artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım."

Bu ayetler doğum sancısını yaşayan bir kadının çektiği acıları anlatmaktadır. Ancak Meryem'in daha ağır bir sancısı vardır. O da doğacak olan çocuğun babasız olmasını insanlara anlatmaktaki zorluktur.

Türk İslam Tasavvufunun ünlü düşünürü Mevlana (672/1273) Meryem'in bu halini örnek alarak insan hayatının dertlerine farklı bir yorum getirmektedir. Ona göre, dert insana daima yol gösterir. Dünyadaki her iş için, bir insanın içinde ona karşı bir aşk, bir heves ve dert olmazsa, insan o işi yapamaz. O iş dertsiz, zahmetsiz olarak ona müyesser olmaz. İster dünya ister ahiret, ister ticaret, ister padişahlık, ister ilim, ister astronomi ve ister başka işler olsun hepsi böyledir.

Meselâ, Meryem de doğum ağrısı olmadıkça, o baht ağacına gitmezdi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacının kütüğüne dayanmaya sevketti, buyruğu gibi onu o dert, ağaca götürdü ve kuru ağaç meyve verir bir hale geldi.

Vücut da Meryem gibidir; her birimizin İsa'sı vardır. Bizde eğer o dert oluşursa İsa'mız doğar; eğer dert olmazsa, İsa da o geldiği gizli yoldan tekrar kendi aslına döner. Biz de böylece ondan faydalanmaktan mahrum kalırız.

Mevlana Mesnevi'sinde de zaman zaman Meryem'in doğum sancılarını örnek olarak verir:

Yaşlanmış bir kadının kendini güzelleştirmek için yaptığı gayretleri alaya alan Mevlana der ki:

"Meryem'in sızlanmasıyla kurumuş hurma dalı yeşerir, hurma verir."

"A koca karı, kaza ve kaderle niceye bir savaşıp duracaksın, geçmişini bırak da eldekini ara"

"Madem ki yüzünün güzelleşmesine imkan yok; ister allık sür, ister kara mürekkep!"

Mevlana bu ifadeleriyle fiziki ve biyolojik kuralların geçerli olmadığı yer ve zamanlarda insanların Allah'a yönelerek Meryem gibi daha iyi sonuçların alınabileceğini öğütlemektedir.

Meryem'in hamileliğini ve doğurmasını tüm üreyen varlıklarla kıyaslayan Mevlana diyor ki: "Sarhoşluk ve oynaşma olmadan gebe kalınmaz. Bahar olmayınca bahçelerde bir şey doğar mı?"

"Gebelerle kucaklarındaki çocuklar, baharın o kadınların aşkına delalet eder."

“Her ağaç, çocuklarını emzirmededir. Hepsi Meryem gibi gizli bir padişahın gebe kalmıştır.”

Mevlana'nın bu açıklamalarından anlıyoruz ki, Meryem tüm anaların sembolüdür. O Allah tarafından nasıl bir mucize olarak İsa'yı doğurmuşsa aslında tüm yarı ve tam canlı varlıklar da kendi yavrularını, yine Meryem'i dölleyen Varlıktan gebe kalarak, doğurmaktadır.

Çünkü: “Meryem gibi hani, derdi vardı da tohumu yoktu. Bu dert yüzünden sanat sahibi Tanrı, o kuru hurma ağacını yeşertti. Çünkü o ulu, o temiz kadın vefakardı. Tanrı bu yüzden o istemeden onun yüzlerce muradını ona verdi.”

Varlıklar da Allah aşkıyla dertlidirler. Onlar istemeden Allah onlara yavrularını verir. Sen de Allah'a yönel, istemeden sana da verir, demek istiyor.

Mevlana'nın oğlu Sultan Veled (712/1312) de doğum sırasındaki kadının acılarını onu mutluluğa getireceğini söylerken yine Meryem örneğinden hareketle şöyle demektedir: “Doğum sırasında hamile bir kadın için yüz türlü ilim ve fen bulunsa bu imkanların hiç biri ona fayda vermez. Yalnız bu esnada çektiği acı, dert onu amacına ulaştırır. İsa'nın doğumunda, dert ve ızdırap Meryem'i hurma ağacına götürdü. Ruhullah olan İsa doğdu. Senin vücudun, zamanın Meryem'idir. Nefis kadın, akıl erkektir. Sana doğru akıldan meydana gelmiş olan akıldan iman ve bilgi senin İsa'ndır. Eğer hak derdi seni kaplar ve birbiri arkasından sana gelir ve senin başka bir şeyle uğraşmana yer vermezse, muhakkak ki, senin Meryem gibi olan nefisinden İsa doğar. Bunu bildikten sonra, bir takım hüner öğrenmeye çalışma. Tanrıya olan bağlılığını ve ona ermek için lazım gelen derdi arttır. Daima aşk ve şevke dal. Dildar (gönlü bağlayan sevgiliden) ve Didar (Allah'ın cemalinden) başka her şeyden sıyrılırsan bütün perdeleri geçersin.

Yine burada da görüldüğü gibi Meryem, çile çeken dertli kadınları sembolize etmektedir. Fakat o bu acılardan sonra, İsa gibi büyük bir lider peygamberi dünyaya getirmiştir.

Allah'ın Meryem'i döllediği gibi, insanın aklı da kendi nefisini döllemelidir. Böylece insan bilgiler üretmelidir. Ancak bu bilgiler acısız, kedersiz olmaz. Acılarıyla, kederlerle doğan bilgiler İsa gibi insanlara yol gösterir.

Meryem sadece tasavvufî eserlerde değil, Divan Edebiyatında da güzellik ve aşkın sembolü olarak ele alınmaktadır. Meselâ Neş'et'in bir beytinde:

“Tar u pûdu olalı came-i aşkın rek-i can,
Pirehen rişte-i Meryem'le kaba geldi bana.”

Bu beyti günümüz Türkçesine aktardığımız zaman anlam şöyle olur:

“Aşk elbisen tel tel eskiyelden beri can damarı olan gömlek,
Meryem'in ipiyle bana kaftan gibi güzel geldi.”

Şair Ruhî'nin beytinde:

“Suretde eğer zerre isek manide yohuz,
Ruhu'l-Kudüs'ün Meryem'e nefit ettiği ruhuz.”

Günümüz diliyle bunun anlamı:

“Görünüşte çok küçük isek, anlam yönüyle hiçbir şey değiliz.

Ancak Ruhû'l-Kudüs'ün Meryem'e üflediği ruhtan hepimiz gelmekteyiz.”

Ruhî bize burada insanlığın eşitliğini anlatmaktadır. Ama konu yine Meryem aracılığıyla verilmektedir.

Kâdı Burhaneddin de sevgilisini tarif ederken, ağzını Meryem'in ağzına benzetmektedir:

“Hatt-ı Hızır ağzı Meryem, sözü İsa, Lebi Yahyâ
Özü Yusuf gözü Musa, zihi Adem zihi Havvâ'dır.”

“Yani, benim sevgilim Hızır yüzünün çizgisi, Meryem'in ağzı, İsa'nın sözü, Yahya'nın dudağı, Yusuf'un özü, Musa'nın gözü gibidir. O ne güzel Adem ne güzel Havva'dır.

Bütün bunlardan anlıyoruz ki, Meryem İslam Tasavvufunda olduğu gibi edebiyatta da güzelliğin ve temizliğin önde gelen sembol bir kadındır.

BİBLİYOGRAFYA

- Âlûsî, Mahmud, (ö.1270/1854): *Ruhu'l-Maânî fi-Tefsiri'l-Kur'an'il-Azim ve's-Seb'ul-Mesânî*, Beyrut, ?
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1988
- Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut, 1313
- Beydâvî, Abdullah b. Ömer (ö.685/1286), *Tefsiru'l-Beydâvî*, İstanbul, ?
- Bursevî, İsmail Hakkı (ö.1137/1724): *Ruhu'l-Beyan*, İst.1306.
- Buhari, *Muhammed b. İsmail, el-Camiu's-Sahih*, İst. 1306.
- Cebecioğlu, *Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, 1997.
- Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf (ö.754/1353), *el-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir*, Beyrut, 1992.
- İsfahânî, Râgıb (ö.502/1108), *el-Müfredât fi-Garibi'l-Kur'an*, Beyrut.?
- İbn Mace, *Ebu Adillâh Muhammed b. Yezid, Sünen (Th.M.F.)??*
- Kâşânî, Kemaleddin, (ö.887/1482), *et-Te'vil fi-Rekâyiki't-Tenzil*, (Hazin Kemarında) İst. 1317.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (ö.671/1273), *el-Câmi-u li-Ahkami'l-Kur'an*, Beyrut, 1987.
- Kuşeyrî, Abdulkerim (ö.465/1072), *Letâifu'l-İşârat*, Mısır. 1971.
- Kuşeyrî, Abdulkerim (ö.465/1072), *Kuşeyri Risalesi*, (Haz.: Uludağ Süleyman), İst., 1978.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac, *Sahih*, (Th.:M.F. Abdulbaki), Beyrut, ?
- Mevlanâ, Celaleddin Rumî, *Mesnevî*, (Çev.: Veled İzbudak), İst., 1988.
- Mevlanâ, Celaleddin Rumî, *Mesnevî, Fihi Mafih*, (Çev.:M. Ü. Anbarcioğlu), İst., 1969
- Pala İskender, *Divan Edebiyatı Şiir Örnekleri* (Ansiklopedik Divanı Şiiri Sözlüğü), Ankara, 1989.
- Razî, Muhammed b. Ömer Fahrettin (ö.606/1209): *Mefâtihu'l-Gayb* (Tefsir-i Kebir), Mısır, ?
- Sultan, Veled, Maarif, (Çev.:M. Ü. Anbarcioğlu), Ankara, 1974.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Muhammed b. Cerir (ö.310/922), *Câmiu'l-Beyan fi-Tefsiri'l-Kur'an*, Bulak, 1323.
- Tirmizî, Ebu İsa, Muhammed b. İsa, Sünen, (Th.: A.M. Şakir), ??
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İst. 1997.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer (ö.528/1133), *el-Keşşaf an Hakâik-i Gavamidi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvil fi-Vucuhi't-Te'vil*, Kahire-Beyrut, 1987.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İst. 199, 512; Cebecioğlu, Ethem *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, 1997, 689.

Uludağ, age. 512-513.

Buhari, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, Tefsir, 6/144.

Buhârî, Rikak, 8/131.

Al-i İmran, 3/35-38.

Enbiya, 21/91.

Taberi, 3/157/158.

Alusî, Mahmud, *Ruhu'l-Meânî*, Beyrut, ?, 3/133-134; Bursevî, İsmail Hakkı, *Ruhu'l-Beyan*, İst, 1306, 1/321.

Kuşeyrî, 1/237.

Zemahşerî, 1/357; Razî, 8/30.

Zamahşeri, 1/358.

Al-i İmran, 3/37, 44

Taberî, 3/162; Kuşeyrî, 1/237-238.

Taberî, 3/165; Zemahşerî, 1/358.

Alusî, 3/143; Kaşânî, 1/243.

Uludağ, 347.

Uludağ, 215.

Uludağ, 263.

Uludağ, 242.

Keramet: Tasavvuftaki anlamı, velilerde görülen olağan üstü hallerdir. Kelime anlamı, şeref, üstünlüktür. Peygamberlerde mucize, velilerde ise keramet görülür. Uludağ, 307; Cebecioğlu, 446.

Kuşeyrî Risalesi, 475; Bursevi, 1/323; Afifî, 254-255.

- Kuşeyrî, 1/239.
Al-i İmran, 3/38-39.
Al-i İmran, 3/42-43.
Ragıb, 283.
Al-i İmran, 3/33; Araf, 7/144; Hac, 22/75; Saffat, 37/153.
Râzî, 8/46; Ebu Hayyan, 3/146; Kurtubî, 4/82.
Râzî, 8/46; Beydavî, 1/159; Kurtubî, 4/182; Ebu Hayyan, 3/146.
Kuşeyrî, 1/242.
Kaşanî, 1/246.
Kuşeyrî, 1/242.
Kaşanî, 1/246.
Buharî, Fazail-u Ashab, bab. B.31, c.5/36; Et'ime, b. 25, c. 7/97; Müslim, Fazailu's-Sahabe, b. 12, Hadis 70; İbn Mace, Et'ime, b. 14, Hadis 3280; Tirmizi, Et'ime, b. 31, Hadis 1834; Ahmed b. Ahmed, Müsned, 4/393, 409; Taberi, 3/180.
Kurtubî, 4/83; Alusî, 3/155.
Alusî, 3/154.
Ateş, 4/419.
Zemahşeri, 1/362; Ebu Hayyan, 3/148; Razi, 8/47; Beydavî, 1/159.
Meryem, 19/23-26.
Mevlana Celaleddin Rumî, Fihi Ma fih (çev: M. Ü. Anbarcıoğlu) ist, 1969, 33-34.
Mevlana, Mesnevi, (çrv: Veled İzbulak), ist, 1988, VI, 104-105.
Mevlana, Mesnevi, VI, 145.
Mevlana, Mesnevi, V, 98-99.
Sultan Veled, Maarif, (çev. M.Ü. Anbarcıoğlu) Ankara, 1974, 130.
Divan Edebiyatı Şiir Örnekleri: İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara, 1989, 334.